

บทที่ 1

การแพร่กระจายอิทธิพลของอารยธรรมอินเดียเข้าสู่ภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้

กล่าวนำ

จากข้อมูลทางประวัติศาสตร์และหลักฐานเอกสารในภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ แสดงให้เห็นถึงอารยธรรมอินเดียว่า ได้มีการติดต่อระหว่างคนในภูมิภาคนี้กับชาวอินเดียมาตั้งแต่สมัยก่อนประวัติศาสตร์ โดยมีการติดต่อทางเรือกับประเทศอินเดียก่อนที่พวกอารยันจะบุกรุกเข้ามา¹ การค้าขายติดต่อกันระหว่างอินเดียนับแต่สมัยก่อนประวัติศาสตร์ จึงได้มีการติดต่อกันมากขึ้น เมื่อประมาณต้น คริสตศตวรรษ ต่อจากนั้นอิทธิพลของวัฒนธรรมอินเดียก็ทวีความเข้มข้นในภูมิภาคนี้เรื่อยมา² วัฒนธรรมต่าง ๆ ที่ได้รับมาจากอินเดียและมาผสมผสานกับจารีตประเพณีของชาวพื้นเมืองเป็นไปด้วยดี จึงบังเกิดได้มีวัฒนธรรมร่วมกัน คือ ทางด้านวัตถุได้แก่ การทำนาโดยใช้การท่อน้ำ การเลี้ยงวัว และควาย ความรู้เกี่ยวกับโลหะ และความชำนาญในการเดินเรือ ทางด้านสังคมได้แก่ความสำคัญของสตรี และการสืบเชื้อสายทางสตรี การปกครองเป็นหมวดหมู่อันเกิดจากการเพาะปลูกโดยการท่อน้ำ ทางด้านศาสนาได้แก่ การนับถือผี การเคารพบูชาบรรพบุรุษและเจ้าแห่งผืนดิน ทางด้านภาษามีการต่อเติมคำทั้งข้างหน้า ตรงกลางและข้างหลัง เป็นต้น เหตุนี้ชาวอินเดียที่เดินทางเข้ามายังภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้และชาวเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ที่เดินทางเข้าไปยังประเทศอินเดียก็คงจะมีมานานแล้ว และเมื่อชาวอินเดียเดินทางเข้ามาคงจะพบชนชาติต่าง ๆ ในแถบนี้ ซึ่งมีวัฒนธรรมไม่ผิดกับบรรพบุรุษของตนนัก

อย่างไรก็ตาม ชาวอินเดียที่เดินทางเข้ามาในดินแดนแถบนี้ มิใช่มีแต่เพียงพ่อค้าเท่านั้น คงจะมีนักบวช นักพรต ผู้เผยแผ่ศาสนา นักเลขคณิต เดินทางเข้ามาด้วย³ ซึ่งก็จะเป็นผู้นำเอาศิลปวัฒนธรรม ลัทธิการเมือง โดยเฉพาะอย่างยิ่งศาสนาทั้งศาสนาพราหมณ์และพุทธศาสนาทั้งฝ่ายหินยานและมหายาน รวมทั้งวรรณคดีมหากาพย์ต่าง ๆ เข้ามาในดินแดนแถบนี้ แต่ในระยะระหว่างพุทธศตวรรษที่ 7 - 8 คงจะมีการติดต่อระหว่างกันมากขึ้น และมีพระภิกษุในพุทธศาสนาและพวกพราหมณ์ตลอดจนผู้มีความรู้เดินทางเข้ามามากยิ่งขึ้นกว่าเดิม จึงทำให้เกิดหลักฐานทางวรรณคดี คือศิลาจารึกภาษาสันสกฤตขึ้นในพุทธศตวรรษที่ 8 และทางศิลปะคือพระพุทธรูปตามแบบอมราวดีทางใต้ของ

¹ หม่อมเจ้าสุภัทรดิศ ดิศกุล, *ประวัติศาสตร์เอเชียอาคเนย์* ถึง พ.ศ. 2000, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์สำนักนายกรัฐมนตรี, 2522), หน้า 5.

² ปราณี วงษ์เทศ, *เรื่องเดิม*, หน้า 183-184.

³ ธนิต อยู่โพธิ์ *เรื่องน่ารู้ในพิพิธภัณฑ์สถานแห่งชาติพระนคร*, (กรุงเทพมหานคร สำนักพิมพ์ศิลปากร, 2510), หน้า 60.

ประเทศอินเดียอันประมาณอายุอยู่ในพุทธศตวรรษที่ 9 ปรากฏหลักฐานอยู่ในสถานที่หลายแห่งในภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ เช่น บนเกาะสุมาตรา เกาะเซเลเบส (Celebes) หรือ สุลเวลี อินโดนีเซีย และในประเทศไทยรวมทั้งได้ค้นพบตะเกียงโรมันสัมฤทธิ์ ซึ่งคาดว่าเป็นสิ่งที่ชาวอินเดียนำเข้ามาพบที่ตำบลพงตึก อำเภอท่ามะกา จังหวัดกาญจนบุรี อารยธรรมอินเดียที่แพร่เข้ามาเหล่านี้ได้ก่อให้เกิดผลอย่างแท้จริงขึ้นในพุทธศตวรรษที่ 9 และ 10

แนวความคิดหนึ่งจากหลักฐานทางเอกสารที่สำคัญชิ้นหนึ่ง คือตำนานพรหมณ์เมืองนครศรีธรรมราช ซึ่งระบุว่า

“...พระนารายณ์รามาราชมีพระราชโองการให้นายตำรวจรับเอาองค์พระนารายณ์ เทวรูปพระศรีลักษมี พระมะเหวاریบรมหงส์ ชิงช้าทองแดง เอาจงบรรจุภาตราแล้ว และมีพระราชโองการให้จัดเอาสี่พ่อเป็นภาษา 5 เหล่ามอบให้มเด็จพระนารายณ์เป็นนาย ให้คุมสี่พ่อ 5 เหล่ารับเอานารายณ์เทวรูปเอาไปกรุงนครศรีอยุธยาไว้สำหรับโพิธสมภารสนองต่างองค์สมเด็จพระนารายณ์รามาราช...”⁴

จากตำนานพรหมณ์เมืองนครศรีธรรมราชดังที่ได้กล่าวอ้างมานั้น สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาดำรงราชานุภาพ มีความคิดเห็นว่าเป็นตอนที่พระรามาราชผู้ครองนครพาราณสี (ประเทศอินเดีย) ได้พระราชทานเทวรูปพระนารายณ์ พระศรีลักษมี บรมหงส์ และชิงช้าทองแดง พร้อมด้วยพรหมณ์เป็นภาษา 5 เหล่า ซึ่งก็คือพรหมณ์เบญจภาษาตามตำราพรหมณ์ เข้าใจว่าจะหมายถึงพรหมณ์ที่อยู่ในแคว้นทางอินเดียใต้ 5 แคว้น ข้อความนี้นักวิชาการบางท่านมีความเห็นว่าเป็นที่ยืนยันว่าพวกพรหมณ์ที่เข้ามาบริเวณคาบสมุทรมลายูตอนเหนือ (คือภาคใต้ของไทย) นั้น เป็นพรหมณ์จากภาคใต้ของอินเดียจากเมืองต่าง ๆ 5 แห่งด้วยกัน ได้แก่ แคว้นมหาราษฏร์ (Maharashtra) แคว้นคุชราต (Gujarat) (คุชราตที่ทำผ้าลาย) แคว้นเตลึงคะ (ตะเล็ง) หรืออานธระหรือเตลุคุ (Andhra or Telugu) แคว้นกรรนาถ หรือกานาเรส (Kanarese) และแคว้นทราวิท หรือ ทมิฬ (Tamil) ซึ่งรวมกันเรียกว่า ปัญจทราวิท (Five Dravidian Regions) คือ พรหมณ์ทมิฬ ซึ่งอยู่ตอนใต้ของอินเดีย⁵ สาเหตุที่เรียกว่า เบญจภาษา คงเป็นด้วยทั้ง 5 แคว้นนั้นพูดภาษาต่างกันไปบ้าง แต่ทมิฬคือ ทราวิทเป็นพวกใหญ่ มีภาษาที่เจริญรุ่งเรืองมาก่อน มีวรรณคดีอยู่มากมายไม่มีภาษาอื่น นอกจากภาษาสันสกฤตทางอินเดียเหนือโดยเหตุนี้ คำว่า ทมิฬ จึงหมายถึงเอาอินเดียใต้ทั้งหมด กล่าวคือศาสนาพรหมณ์กำเนิดและเจริญรุ่งเรืองมาก่อนศาสนาพุทธในดินแดนชมพูทวีป หรืออินเดียปัจจุบัน โดยเฉพาะอย่างยิ่งในภาคพื้น

⁴ สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอกรมพระยาดำรงราชานุภาพ, ตำนานพรหมณ์เมืองนครศรีธรรมราช (พระนคร: โรงพิมพ์โสภณพิพรรฒธนากร, 2473), พิมพ์ในงานพระราชทานเพลิงศพ อำมาตย์เอกพระยารัชฎานุประดิษฐ์ (สินธุ์ เทพหัสดิน ณ อยุธยา), หน้า 4.

⁵ Rapson, *The Cambridge History of India Vol.1* (London: Caumbridge University Press, 1922), p.539 และกาญจนาคพันธุ์ (นามแฝง) “ไล่ชิงช้า” ใน *เมืองโบราณ* (ปีที่ 3 ฉบับที่ 2 พ.ศ. 2520), : 113.

คาบสมุทรโคโมรินทางภาคใต้ของอินเดีย ที่มีประชาชนส่วนใหญ่อยู่ในเผ่า ทราวิท (Dravidian) นับถือลัทธิพระเวทหรือไตรเพทซึ่งก็มีมาก่อนศาสนาพุทธประมาณ 1,000-2,000 ปี มาแล้ว และเพื่อที่จะดำรงความยิ่งใหญ่ของศาสนาพราหมณ์ในภูมิภาคนี้ ต่อมาได้มีการเผยแพร่ศาสนา นักบวชก็คือ พราหมณ์ ผู้สืบทอดศาสนาพราหมณ์ได้เดินทางไปทางทิศตะวันออกของทวีปเอเชียด้วย⁶ โดยเฉพาะการเดินทางเรือเข้ามาในไทยทางภาคใต้ เนื่องจากภาคใต้เป็นเขื่อนกัน และสะพานเชื่อมระหว่างมหาสมุทรอินเดียและมหาสมุทรแปซิฟิก โดยได้มาที่เมืองตรังก่อนเพราะเป็นเส้นทางที่ใกล้ที่สุดระหว่างอินเดียได้กับไทย จากนั้นจึงไปเมืองนครศรีธรรมราชและกรุงสุโขทัย สืบเนื่องจนถึงกรุงศรีอยุธยา และกรุงรัตนโกสินทร์ในที่สุด นอกจากนี้แล้วจากการที่พวกพราหมณ์ทางภาคใต้ของอินเดียใช้ภาษาคุณฑันอันเป็นภาษาของพวกทมิฬอันมีอิทธิพลต่อพราหมณ์ไทยจนถึงปัจจุบันคือ พราหมณ์ในราชสำนักของไทยผู้ซึ่งประจำอยู่ที่เทวสถานโบสถ์พราหมณ์กรุงเทพ ยังคงใช้ภาษาคุณฑันในการกระทำพิธีต่าง ๆ ในที่นี้จึงอาจกล่าวได้ว่าพราหมณ์ที่สำคัญก็คือพราหมณ์ทมิฬจากนครศรีธรรมราช และเมืองทางภาคใต้ของไทย ที่ได้เข้ามาทำหน้าที่เป็นพราหมณ์ราชสำนักจนถึงปัจจุบันนี้

ความหมายของคำว่า “พราหมณ์”

พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พุทธศักราช 2525 ได้ให้นิยามคำว่าพราหมณ์ไว้ว่า “พราหมณ์ (พราหม) น. คนในวรรณะที่ 1 แห่งสังคมฮินดู ซึ่งมี 4 วรรณะ ได้แก่ พราหมณ์ กษัตริย์ แพทย์ ศูทร, ผู้ที่ถือเพศไฉวม นุ่งขาวห่มขาว”⁷

คำว่า “พราหมณ์” ตรงกับศัพท์ภาษาอังกฤษว่า Brahman หรือ Brahmin ซึ่ง Webster's Dictionary ได้อธิบายไว้พอสรุปได้ว่า “พราหมณ์ หมายถึง บุคคลกลุ่มหนึ่งที่อ้างว่าตนเองถูกสร้างมาจากพระโอษฐ์ของพระพรหม ซึ่งเป็นเทพองค์หนึ่งในตรีมูรติ (คือเทพเจ้า 3 องค์ อันมีพระพรหม พระวิษณุ (พระนารายณ์) และพระศิวะ(พระอิศวร) ซึ่งเป็นที่เคารพสูงสุดของชาวฮินดู) และเป็นผู้ที่ได้รับการยอมรับในหมู่ชาวฮินดูว่าเป็นผู้ที่มีความศักดิ์สิทธิ์ มีความรู้ในเรื่องศาสนาพราหมณ์-ฮินดู ตลอดจนเป็นผู้ที่สามารถเผยแพร่ความรู้ทางศาสนานั้นให้แก่ผู้อื่นได้ นอกจากนี้พราหมณ์ยังได้รับยกย่องให้ประกอบพิธีกรรมต่างๆได้อีกด้วย”⁸

⁶ ลุกัญญา น่อประทุม, “การศึกษาเชิงวิเคราะห์เรื่องปุโรหิตในวรรณคดีสันสกฤตและในวัฒนธรรมไทย” (วิทยานิพนธ์ปริญญาอักษรศาสตรมหาบัณฑิต ภาควิชาภาษาตะวันออก บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2531), หน้า 48.

⁷ พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน, พิมพ์ครั้งที่ 2 (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์อักษรเจริญทัศน์, 2525), หน้า 571.

⁸ Harry E. Clark and Lucinda, R. Summers (editors), *New Webster's Dictionary of the English Language* (S.1) (Delair, 1985), p. 118.

นอกจากนี้คำว่า “พราหมณ์” หรือ “พราหมณ์” สันนิษฐานกันว่า อาจจะมาจกคำว่า “ฟลามิน” (Flamen) ในภาษาลาติน⁹ ซึ่งแปลว่า ผู้กระทำการในลัทธิ¹⁰ ฉะนั้น พราหมณ์จึงหมายถึง ผู้ที่มีความรู้ในวิชาอันวอนและพิธีบูชาเทวะของชาติอารยันในชั้นเดิม เป็นผู้ที่มีความรู้เกี่ยวกับ พระพรหม พระเวท และอาดมัน¹¹

ในหมู่พราหมณ์เองนั้น ได้ให้คำจำกัดความคำว่า “พราหมณ์” ไว้ว่า “พรม เวท ศุทธ ใจ ดนย วา เวตตยธิตะ วา // (พราหมณ์ คือ คนที่รู้หรือศึกษาพรม อันได้แก่พระเวท หรือคนที่รู้หรือศึกษาดวงวิญญาณอันบริสุทธิ์ คือ พราหมณ์) ทั้งนี้ พราหมณ์เกิดจากโอษฐ์ของพระพรหม, พระกฤษณะตรัสว่า “ในบรรดาพฤกษาคือต้นไม้ทั้งหลาย อันคือต้นไม้โพธิ์ ในวาระทั้งหลาย วาระพราหมณ์คือตัวฉัน” จึงอาจถือได้ว่า “พราหมณ์ก็คือพระกฤษณะ อันเกิดจากปากแห่งพรม” หรืออาจจะกล่าวได้ว่า “พรม ได้ให้พราหมณ์กล่าวคือพระกฤษณะบังเกิดขึ้นจากพระโอษฐ์แห่งพระองค์” ด้วยเหตุนี้ พราหมณ์จึงเสมือนแทนพระพรหมในส่วนของกรพูดแทนพระพรหม ดังโองการที่ว่า “ลึ้นพราหมณ์ ก็คือวาจาเป็นเครื่องกล่าว (แทนพระพรหม)” ทั้งนี้พระพรหม พระกฤษณะ พราหมณ์และทุกสิ่งกิติ คือเป็น ปริมาณ และอาดมัน หรืออัตตาในมหาอัตตา พราหมณ์ยึดมั่นใน พรหมัน หรือ ปริมาณสูงสุด คือการไปรวม สติอยู่กับพรหมันอย่างนิรันดร หนทางที่ไปถึงได้นั้นโดยวิถี “กรรมโยค” โดยอาศัย “ชญาณ” คือความรู้ และความเห็นชอบ คือ ปัญญาและสัมมาทิฐิ และ “ภักติ” คือความจงรักภักดีต่อพระผู้เป็นเจ้าของ คือมีความเลื่อมใสศรัทธาอย่างยิ่ง สุดจิตสุดใจคือศรัทธาญาณสัมปยุต” ทั้งนี้พอจะกล่าวโดยสังเขปได้ว่า พราหมณ์ก็คือ ผู้ศึกษาพรมอันได้แก่พระเวท หรือคนที่รู้หรือศึกษาดวงวิญญาณอันบริสุทธิ์คือ พราหมณ์¹²

ดังนั้นในทัศนะของพราหมณ์เองนั้น พราหมณ์ก็หมายถึง ผู้ที่มีความรู้เกี่ยวกับพระพรหม พระเวท และอาดมัน นั่นเอง

⁹ ประวัติของพราหมณ์ : พราหมณ์ในทัศนะของพระพุทธเจ้า ภัยแห่งพระราชารู้เข้าชีวิตด้วยชราควรทำอะไร (ธนบุรี : โรงพิมพ์เจริญสหวงศ์, 2513), พิมพ์ในงานพระราชทานเพลิงศพ พลตรีน้อย เกตุบุตร ณ วัดพระศรีมหาธาตุ 7 กรกฎาคม 2513), หน้า 4.

¹⁰ พระยาอนุমানราชธนะ, ลัทธิของเทือน (พระนคร : สำนักพิมพ์คลังวิทยา, 2514), หน้า 69.

¹¹ ตริโลกนาถ ปาวา, “หินทุธรรม (อินทุธรรม)” อารยธรรมอินเดีย (พระนคร : โรงพิมพ์การศาสนา, 2515), หน้า 64.

¹² พราหมณ์ปิณฑุสร์ นาควานิช (กถาบรรยาย), “พราหมณ์คือใคร” ใน ประวัติเทพเจ้าในศาสนาพราหมณ์และพระราชพิธีตรีปัวย-ตรีปัวย (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2531), พิมพ์ในงานพระราชทานเพลิงศพพระครูธีรภาจารย์ (พราหมณ์ละมัย รัตนพราหมณ์) ณ เมรุวัดมหาบุศย์ 27 พฤษภาคม 2531, หน้า 53-54.

ความหมายของพรานมณียังได้รับการขยายความต่อไปอีกก็คือ “มนุษยชาติที่มีนามว่า พรานมณี เป็นตระกูลพรหม คำว่าพรหมนั้น มาจากคำว่า พรภว หรือ พรภพ แปลว่า “ชาติประเสริฐ”¹³

บางท่านก็กล่าวว่า “พรานมณี มีที่มาจากศิระสมุของพระพรหม เป็นพวกคนที่ดีที่สุดและบริสุทธิ์ที่สุด พวกเขาถูกเรียกว่าพรานมณี เกิดในตระกูลวรรณะสูงสุด เป็นพระและนักปรัชญา อุทิศตัวต่อการศึกษาคัมภีร์ศักดิ์สิทธิ์ และพวกเขาได้รับความอุปถัมภ์โดยรัฐหรือคนวรรณะอื่น พวกเขาพรานมณี เป็นพวกมังสวิรัต อาบน้ำวันละ 2 ครั้งในกระแสน้ำไหลและสวมใส่ด้ายอันศักดิ์สิทธิ์ (ยัญญูปวีต - ผู้ศึกษา) ซึ่งเป็นสัญลักษณ์แห่งสถานะของพวกเขา วรรณะอื่นให้ความเคารพอย่างมากต่อพวกเขา”¹⁴

คัมภีร์บางคัมภีร์กล่าวว่า พรานมณี เกิดจากพระโอษฐ์ของพระพรหม กษัตริย์เกิดจากพระกรของพระพรหม แพศย์เกิดจากพระโสณี(ต้นขา)ของพระพรหม และศูทรเกิดจากพระบาทของพระพรหม ด้วยเหตุนี้จึงเชื่อว่า พรานมณีเกิดมาเพื่อสั่งสอนคน กษัตริย์เกิดมาเพื่อเป็นนักรบ แพศย์เกิดมาเพื่อทำงานให้เป็นประโยชน์ใช้ในการบำรุงต่างๆ ศูทรเกิดมาสำหรับถูกใช้งานทั่วยุไป¹⁵

ความหมายของพรานมณีแบ่งได้เป็น 2 ประการคือ พรานมณีโดยกำเนิด คือเกิดในวรรณะพรานมณีก็เรียกว่าพรานมณี แม้ว่าจะไม่ได้มีอาชีพเกี่ยวกับศาสนิกเลยก็ได้ และพรานมณีโดยคุณวุฒิ คือคนที่เรียนพระเวทจนจบ และ พรานมณาจารย์ได้ทำพิธีคล้องสายยัญญูปวีตให้แล้ว จึงสามารถทำพิธีทางศาสนาได้ ซึ่งอาจจะเป็นคนจากวรรณะใดก็ได้¹⁶

สำหรับความหมายของพรานมณีตามประวัติของศาสนาพรานมณีนัน ได้กล่าวไว้ว่าเป็นผู้ที่ทำหน้าที่ประกอบพิธีกรรมทางศาสนา กล่าวคือ ศาสนาพรานมณีนันเกิดจากชาวอินเดียเผ่าอารยกะ คือพวกผิวขาวจุกโต้ง รากดั้งเดิมเป็นชาวหิมาลัย ทำมาหากินอยู่ในภูมิภาคที่เป็นป่าเขามืออากาศหนาวเย็นตลอดปี มีชีวิตอยู่ท่ามกลางความวิเวกวังเวง เกิดความว้าวุ่นเพราะอยู่กันเฉพาะกลุ่มของตนเท่านั้น สภาพจิตใจของชนกลุ่มนี้จึงตกอยู่ในสิ่งแวดล้อม 3 ประการคือ เย็น เจ็บ และโดดเดี่ยวไร้ที่พึ่งพิง จึงได้คิดกันเองว่าในป่าเขาเหล่านั้นคงมีเทวดาอารักษ์อยู่ จึงได้พากันกราบไหว้วินวอนให้มาช่วยเป็นที่พึ่ง แต่ในบางโอกาสเมื่อต้องประสบภัยพิบัติเจ็บป่วยล้มตาย ทั้งที่ได้ไหว้วอนเทวดาอารักษ์แล้วก็ไม่เป็นผล คนเหล่านั้นก็คิดว่าคงมีสิ่งสักอีกพวกหนึ่งมากลั่นแกล้ง จึงได้พากันกราบไหว้วินวอน เมื่อความ

¹³ พระยาประชาภิจักรจักร (แหม่ม บุนนาค), *ประวัติศาสตร์ (พระนคร: โรงพิมพ์รุ่งเรืองธรรม, 2499)*, หน้า 12.

¹⁴ โจเซฟ แกร์ (แต่ง) ฟัน ดอกบัว (แปล), *ศาสนาทั้งหลายนับถืออะไร*, (นครปฐม: หมวดวิชาปรัชญาและศาสนา คณะอักษรศาสตร์ มหาวิทยาลัยศิลปากร, 2524), หน้า 14.

¹⁵ กาญจนาคพันธ์ (นามแฝง), *ภูมิศาสตร์วัดโพธิ์ เล่ม 3* (พระนคร: สำนักพิมพ์รวมสาส์น, 2518), หน้า 324.

¹⁶ ปิ่น มุทุกันต์, *ประมวลศัพท์ 6 ศาสนา*, พิมพ์ครั้งที่ 2 (กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์สารมวลชน, 2534), หน้า 213.

ต้องการในเรื่องการทำพิธีบูชาเทวดาและบนบานผีสาวมีมากขึ้น ก็มีคนหนึ่งที่น่าพิศมัยเป็นผู้รู้หลักนักปราชญ์ เข้าใจเรื่องการทำพิธีจึงรับอาสาทำแทนคนอื่น โดยเรียกค่าป่วยการบ้างตามสมควร ต่อมาคนพวกนี้ก็มีสมญาว่า “พราหมณ์” และหลังจากนั้นประมาณ 3-4 พันปี ชาวอริยกะได้อพยพข้ามภูเขาหิมาลัยลงมาทางใต้ มาตั้งภูมิลำเนาอยู่ในชมพูทวีป (อินเดีย) ลัทธิความเชื่อเกี่ยวกับผีสาวเทวดาก็นำมาด้วย และเมื่อประมาณ 500 ปี ก่อนพุทธศาสนา พวกหม้อผีเจ้าพิธีเหล่านี้ได้มีการรวบรวมลัทธิต่างๆ ของชาวอริยกะเข้าเป็นหมวดหมู่ มีตำราสั่งสอนกันเป็นแบบแผนมากขึ้น พวกเจ้าพิธีเหล่านั้นจึงให้สมญาตัวเองว่า “พราหมณ์” แปลว่าคนชั้นสูงหรือคนชั้นยอด และบรรดาลัทธิพิธีต่างๆ ของพราหมณ์รวมเรียกว่า “ศาสนาพราหมณ์”

โดยในตอนต้นของศาสนามีบุคคลที่เรียกตนเองว่า “พราหมณ์” เป็นผู้สอนวิชาความรู้ต่างๆ ซึ่งต่อมาศาสนานี้เสื่อมลง แล้วได้รับการฟื้นฟูขึ้นใหม่จากพราหมณ์เดิมเป็นพราหมณ์ใหม่ คือ ฮินดู ซึ่งได้ละลายความเข้มข้นแห่งการแบ่งชั้นวรรณะที่มีมาแต่เดิมให้น้อยลง และได้เปลี่ยนชื่อศาสนาจากชื่อเดิมเสียใหม่ ซึ่งบรรดาพราหมณาจารย์ทั้งหลายเกิดความแคลงใจว่า ชื่อศาสนาพราหมณ์นั้นเป็นเรื่องของคนวรรณะพราหมณ์โดยเฉพาะ จึงมีการเปลี่ยนเรียกว่า “ฮินดู” ซึ่งมีความหมายว่าเป็นศาสนาของประชาชนชาวฮินดู¹⁷ (ไม่ใช่จำกัดอยู่เฉพาะพวกวรรณะพราหมณ์)

คำว่า “ฮินดู” นั้นมีความหมาย 2 นัย คือ ประการแรกมีความหมายเดียวกับคำว่า “อินเดีย” ซึ่งมาจากคำเดิมว่า สินธุ (Sindhu) เป็นคำในภาษาสันสกฤต พวกเปอร์เซียเรียกชาวอารยันที่อพยพไปตั้งถิ่นฐานในบริเวณลุ่มแม่น้ำสินธุว่า อินดัสและอินเดีย (Indus-India) หรืออีกประการหนึ่งเป็นคำที่ใช้เรียกลูกผสมระหว่างชาวอารยันกับชาวพื้นเมืองเดิมของชมพูทวีป¹⁸

ปรีชา นุ่นสุข ได้ให้ความหมายของพราหมณ์ และความแตกต่างระหว่างพราหมณ์ไทยและพราหมณ์ฮินดูไว้ว่า “พราหมณ์ หมายถึงชาวอินเดียผู้ที่ได้อพยพเข้ามาสู่ประเทศต่างๆ ในคาบสมุทรมลายูตั้งแต่สมัยโบราณและสืบเชื้อสายมาจนถึงปัจจุบัน กรณีในประเทศไทยถ้าดูตามกฎหมายแล้วพวกพราหมณ์เหล่านี้เป็นคนไทยทั้งเชื้อชาติและสัญชาติ เป็นแต่ว่าด้านชาติพันธุ์วิทยาเป็นชาวอินเดียเท่านั้น ในปัจจุบันนี้อาจจะกล่าวได้ว่าพวกพราหมณ์เหล่านี้ก็คือคนไทย บางคนทำหน้าที่ทางศาสนาพราหมณ์ จึงมีคำเรียกว่า พราหมณ์ไทย (Thai Brahmin) เป็นผู้ธำรงไว้ซึ่งวัฒนธรรมทางศาสนา เหมือนกับพระภิกษุสงฆ์ในทางพระพุทธศาสนา ถึงแม้ว่าหน้าที่จะแตกต่างกันในรายละเอียดปลีกย่อยบ้างก็ตาม พวก

¹⁷ พยาร์ ศรีหงส์, “ศาสนาพราหมณ์-ฮินดู และวัฒนธรรมในประเทศไทย” ความสัมพันธ์ทางวัฒนธรรมไทย-อินเดีย (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาภูมิภววิทยาลักษณ์, 2537), หน้า 16. (หนังสือพิมพ์เพื่อเป็นวิทยาทาน โดย นายชาติลี จันดา)

¹⁸ มนต์ ทองซึ้ง, 4 ศาสนาสัญญาของโลกปัจจุบัน (กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์โอเดียนสโตร์, 2530), หน้า 8. และสนั่น เมืองวงษ์, พื้นฐานอารยธรรมไทย, (สงขลา : โครงการบริหารการศึกษา มหาวิทยาลัยศรีนครินทร วิโรฒ สงขลา), 2529, หน้า 16.

พราหมณ์ไทยดังกล่าวย่อมแตกต่างจากชาวอินเดียที่ได้เข้าสู่ประเทศไทยในปัจจุบัน ในฐานะผู้นับถือ ศาสนาไทยหรือคนต่างด้าว ชาวอินเดียรุ่นหลังนี้ปฏิบัติทางศาสนาเฉพาะในกลุ่มตน เป็นตัวแทนของ ศาสนาฮินดูที่ชัดเจน ไม่มีความสัมพันธ์กับวัฒนธรรมของคนไทยโดยตรง จึงเรียกว่า พราหมณ์ฮินดู (Hindu Brahmins)¹⁹

ส่วนสุวันดี ตั้งวิเศษชน ก็ได้ให้คำจำกัดความของพราหมณ์ไว้ว่า “หมายถึง บุคคลกลุ่มหนึ่ง ซึ่งเป็นที่ยกย่องนับถือของชาวฮินดูในประเทศไทย ได้อพยพเข้าสู่ประเทศต่างๆในเอเชียอาคเนย์ตั้งแต่ สมัยโบราณ และสืบเชื้อสายมาจนถึงปัจจุบัน พราหมณ์เป็นผู้ที่ถือเพศนักบวช ไฉมยาว ชมวดเป็นมวย ผมหักที่ย้ายทอยและนุ่งขาว เป็นผู้ธำรงไว้ซึ่งวัฒนธรรมทางศาสนาพราหมณ์-ฮินดู”²⁰

จากที่ได้นำเสนอมาทั้งหมดข้างต้นนั้น จะพบว่าแม้คำว่า “พราหมณ์” จะมีการนิยามให้ความหมายไว้อย่างหลากหลาย แต่ในที่นี้พอที่จะสรุปได้ว่า หมายถึงกลุ่มชาติพันธุ์อินเดียหรือมีบรรพบุรุษเป็น ชาวอินเดียกลุ่มหนึ่ง ที่ได้อพยพเข้าสู่ประเทศต่างๆในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ตั้งแต่สมัยโบราณ และสืบ เชื้อสายมาจนถึงปัจจุบัน เป็นผู้ที่ถือเพศนักบวช ไฉมยาวชมวดเป็นมวยที่ย้ายทอย นุ่งขาวห่มขาว และ เป็นผู้ธำรงไว้ซึ่งวัฒนธรรมทางศาสนาพราหมณ์-ฮินดู กล่าวคือเป็นผู้ที่มีความรู้เกี่ยวกับพระผู้เป็นเจ้าใน ศาสนาพราหมณ์ และเป็นผู้ประกอบพิธีกรรมทางศาสนาพราหมณ์ อันเป็นศาสนาที่นับถือพระเวทเป็น หลัก และสำหรับพราหมณ์ในสังคมไทยปัจจุบันก็แยกได้เป็น 2 ประเภทด้วยกันคือ พราหมณ์ราชสำนัก และพราหมณ์สามัญชน (ชาวบ้าน) สำหรับการศึกษานี้ จะศึกษาเฉพาะพราหมณ์ราชสำนัก ซึ่งรับ ราชการในกองพระราชพิธี สำนักพระราชวัง

กำเนิดและหลักคำสอนของศาสนาพราหมณ์

ศาสนาพราหมณ์เป็นศาสนาดั้งเดิมของชาวอารยัน (Indo-European) ที่อพยพเข้ามาอยู่ใน บริเวณลุ่มน้ำสินธุประเทศอินเดียเมื่อราว 4,000-3,500 ปีมาแล้ว ศาสนานี้เกิดขึ้นจากการผสมกลมกลืน ระหว่างคัมภีร์พระเวท คือ ความเชื่อในเทพเจ้าที่เกี่ยวกับธรรมชาติหรือลมฟ้าอากาศ ซึ่งชาวอารยันได้ ยกย่องธรรมชาติเหล่านั้นขึ้นเป็นเทพเจ้า เช่น ดวงอาทิตย์ ดวงจันทร์ ไฟ พายุ และน้ำ เป็นต้น กับ ความเชื่อดั้งเดิมของชนชาวพื้นเมืองในประเทศอินเดีย ซึ่งอาจจะเป็นพวกดราวิเดียน (หรือทมิฬ หรือ มิลักชะ หรือทราวิท หรือทสย) ผู้ถูกชาวอารยันรุกราน กลุ่มนี้มีความเชื่อเกี่ยวกับสังสารวัฏ (การเวียน วายตายเกิด) ตั้งแต่ราว 1,000 ปีก่อนพุทธกาล อันเป็นที่มาของศาสนาพราหมณ์ (Brahmanism) การตั้ง ชื่อของศาสนาจะมีการเรียกที่แตกต่างกันไปตามกาลเวลาด้วยดังนี้

¹⁹ ปรีชา นุ่นสุร, “ร่องรอยชุมชนโบราณของพราหมณ์ในนครศรีธรรมราช” (วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตร มหาบัณฑิต บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศิลปากร, 2527), หน้า 8-3.

²⁰ สุวันดี ตั้งวิเศษชน, “บทบาทของพราหมณ์ในราชสำนักรัตนโกสินทร์ตอนต้น” (สารนิพนธ์ปริญญา ศิลปศาสตรบัณฑิต (โบราณคดี) ภาควิชาโบราณคดี คณะโบราณคดี มหาวิทยาลัยศิลปากร, 2531), หน้า 4.

1. เรียกว่าศาสนาสนาตนะ เดิมเรียกศาสนาที่ว่า “สนาตนธรรม” แปลว่า “ศาสนาสนาตน (๒) คำว่า “ธรรม” หมายถึงศาสนา และ “สนาตน (๒)” หมายถึงเป็นนิตย รวมความได้ “ศาสนาเป็นนิตย” ซึ่งเป็นศาสนาของชาวพื้นเมืองเดิมของอินเดียคือพวกดราวิเดียน ซึ่งยังไม่มีคัมภีร์พระเวท หากนับถืออำนาจลึกลับที่แฝงอยู่ในธรรมชาติ

2. เรียกว่าศาสนาพระเวท เมื่อพวกอารยันเข้ามาสู่อินเดียแล้วจึงเป็นศาสนาของเผ่าอารยันที่ครอบครองชมพูทวีป ต่อมาจึงกลายมาเป็น “ไวทิกธรรม” หรือศาสนาพระเวท นักศาสนาทั้งหลายเชื่อกันว่าพระเวทคือการเปิดเผยความรู้สวรรค์ หมายถึงพวกบ่าเพญพรตบ่าเพญสมาธิภาวนาอยู่ในป่า อันสงบเสียบจิตใจปลอดโปร่ง ไร้ความกังวลใดๆ ความรู้นั้นก็เกิดขึ้นในใจของผู้บ่าเพญพรตนั้น ความรู้ดังกล่าวนี้ทำให้จิตใจเจริญสูงขึ้น พ้นจากเมฆหมอกปกคลุมจิตใจ ที่เรียกว่าพระเวท หมายถึงความรู้มาจากพระผู้ประเสริฐ คือ พรหม

3. เรียกว่าศาสนาอารยะ ซึ่งใช้เรียกสมัยปลายโบราณ ในกาลต่อมาได้มีผู้ตั้งชื่อให้ศาสนาว่า “อารยธรรม” หรือ “อารยธรรม” แปลว่าเป็นหลักธรรมอันเจริญถึงงามมีการพัฒนาความสำคัญและการแสดงออกมากขึ้นจึงมีคัมภีร์เพิ่มขึ้นคือ อุปเวท 4 เล่ม 6 อายุรเวท หรือแพทยศาสตร์ คนธรรมเวท หรือวิชาดนตรีศึกษา ฤๅเวทหรือวิชาอาวุธและศิลปเวท หรือศิลปศาสตร์) เริ่มมีคำอธิบายพระเวทและประเภทของพราหมณะ และอารยันกะขึ้นบ้าง

4. เรียกว่าศาสนาพราหมณ์ ซึ่งแปลว่าคำสั่งสอนของพราหมณ์ ในสมัยนั้น (ระยะที่เป็นศาสนายุคกลาง) ชนในวาระณะพราหมณ์กำลังครอบครองความเป็นใหญ่มีอำนาจเต็มที่ มีคัมภีร์เพิ่มขึ้นคือ อุปนิษัต (เหลือมาถึงปัจจุบัน 38 เล่ม) ปุราณะ 18 เล่ม และอุปปุราณะ 18 เล่ม เชื่อว่าชีวิตในโลกนี้เป็นทางเตรียมไปสู่โมกษะคือการรวมตัวเป็นหนึ่งเดียวกับองค์ปรมาตมัน เพื่อบรรลุป่าหมายดังกล่าวต้องศึกษาให้เข้าใจสัจธรรม ร่วมปฏิบัติพิธีกรรมทางศาสนาและปฏิบัติตนอย่างถูกต้อง การปฏิบัติทุกอย่างต้องมีพิธีรีตอง ซึ่งต้องรู้และปฏิบัติอย่างถูกต้อง (พราหมณ์ผู้รู้กระทำยัญพิธีต่าง ๆ จึงมีอำนาจมาก)

5. เรียกว่าศาสนาฮินดู (Hinduism) หรือ หินทูธรรม มาจากคำว่า “สินธุ” ใช้เรียกกระยะที่เป็นศาสนายุคใหม่ “ฮินดูธรรมหรือ “หินทูธรรม” นี้ แปลว่าธรรมะที่สอนลัทธิฮิงสา ในยุคนี้มีการใช้ระบบปรัชญาและแสวงหาทางหลุดพ้นโดยการพัฒนาปัญญาเป็นหลัก มีคัมภีร์เพิ่มขึ้นมากมายโดยสำนักต่าง ๆ เช่น มหาภากยรามยณะ และมหาภากยัมหารการตะ เป็นต้น อย่างไรก็ตามการยอมรับกันก็เพียงเฉพาะกลุ่มเท่านั้น การนับถือศาสนาของชาวฮินดูจึงแตกต่างกันไปมากมายหลายแบบ แต่ทุกคนก็ถือว่าอยู่ในศาสนาฮินดู อย่างไรก็ตามทั้ง “สนาตนธรรม” “ไวทิกธรรม” “อารยธรรม” และ “พราหมณธรรม” “ฮินดูธรรม” ว่าที่จริงก็คือธรรมอย่างเดียวกันเพียงแต่มีการเรียกชื่อไปต่างๆ กันตามยุคตามสมัย ถึงอย่างไรตำรับพระเวทก็ยังคงมีอยู่แต่ทว่าอยู่ในหน้าที่ของพราหมณ์โดยเฉพาะพวกพราหมณ์ผู้มีหน้าที่ที่จะท่องมนตร์สาธยายและสั่งสอน ตลอดจนประกอบพิธีต่าง ๆ ให้แก่ชนในวาระณะของตน คน

ไทยมักจะเรียกรวมกันทั้งหมดว่า ศาสนาพราหมณ์ หรือ พราหมณ์ฮินดู โดยไม่แบ่งว่าเป็นศาสนาพราหมณ์หรือศาสนาฮินดู

ความเป็นมาของพราหมณ์และบทบาทของพราหมณ์ในอินเดีย

เมื่อชาวอารยันที่เดินทางสู่อินเดียโดยผ่านทางช่องเขาฮินดูกูชกับหิมาลัย ผ่านทางทูกันดาร์ และพบอุปสรรคต่างๆ อันเกิดจากภัยธรรมชาติหลายอย่างจึงพากันสวดสรรเสริญเพื่อบูชาเทพเจ้าทั้งหลายที่เป็นปรากฏการณ์ธรรมชาติรวมทั้งการทำพิธีบูชายัญ เพื่อขอความคุ้มครองยามเดินทางตลอดจนขอให้ชนะข้าศึกศัตรูและให้ได้สิ่งที่ปรารถนา ทั้งนี้ผู้สวดสรรเสริญเทพเจ้าหรือมนตร์ เรียกว่า “ฤๅษี” (ฤๅษี)²¹ เมื่อพวกอารยันมาตั้งรกรากอยู่ในดินแดนลุ่มแม่น้ำสินธุ พวกทาสหรือมิลักกะเป็นชนชาติดราวิเดียน หรือทราวิท ผู้ซึ่งเป็นเจ้าของถิ่นได้แพ้สงคราม และยังคงอาศัยอยู่ในดินแดนนี้ต้องกลายเป็นทาส ดังที่เรียกว่า “ทาส” แปลว่าบ้านนอก ต่อมาหมายถึง “ทาส”²² ของชาวอารยันผู้รุกราน ความแตกต่างระหว่างสีผิวของทาสและเจ้านายเป็นสิ่งที่เห็นได้ชัดเจนคือ อารยันที่เป็นเจ้านายมีผิวสีขาว ส่วนทาสซึ่งเป็นทาสผิวสีดำหรือสีคล้ำ การแบ่งฐานะหรือชนชั้นตามสีผิวจึงเกิดขึ้น เนื่องจากชาวอารยันเกรงว่า หากมีการแต่งงานระหว่างชาวอารยันกับพวกทาสแล้วจะทำให้เชื้อชาติและสีผิวของชาวอารยันไม่บริสุทธิ์ ดังนั้นจึงพยายามหาวิธีป้องกันการผสมชนชาตินั้น โดยการแบ่งชนในกลุ่มออกไปเป็นพวก เป็นชั้น เรียกว่าวรรณะ วรรณะแปลว่า “สี” ต่อมาหมายถึงความแตกต่างที่สำคัญของชาวอารยันกับพวกทาส ซึ่งเป็นชาวพื้นเมืองเดิม สีผิวของชาวอารยันจะมีผิวขาว ส่วนชนเผ่าทาสจะมีผิวดำ²³ พร้อมทั้งเหยียดหยามฐานะของชาวพื้นเมืองเดิมคือพวกทาสหรือมิลักกะเป็นชนชั้นต่ำ และสร้างกฎเกณฑ์การสมาคมระหว่างวรรณะขึ้น

ในด้านการปกครอง ชาวอารยันสมัยโบราณมีชนชั้นปกครองเป็นนักศาสนาหรือมีประมุขเป็นผู้นำทางพิธีกรรมทางศาสนา ซึ่งได้แก่พวกพราหมณ์ แต่เมื่อชาวอารยัน ซึ่งมามีอำนาจอยู่ในแถบลุ่มแม่น้ำสินธุนี้ยังแยกกันอยู่เป็นรัฐอิสระเล็ก ๆ รัฐเหล่านี้ต่างก็ไม่ยอมรับอำนาจซึ่งกันและกันและยังไม่มีการยกย่องรัฐใดรัฐหนึ่งขึ้นเป็นใหญ่ ยังมีการรบพุ่งเพื่อแผ่ขยายดินแดนและรักษาอาณาเขตของรัฐตนอยู่เป็นนิจ ยุคนี้นักบวชจึงมีอำนาจสูง และในที่สุดก็ยึดอำนาจในการปกครองเสีย ชนชั้นปกครองหรือ

²¹ วันดี อิมลวาลดี, “พราหมณ์ในคัมภีร์พระไตรปิฎก” (วิทยานิพนธ์ปริญญาอักษรศาสตรมหาบัณฑิต ภาควิชาภาษาตะวันออก บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย 2522), หน้า 6.

²² ความสัมพันธ์ทางวัฒนธรรมไทย-อินเดีย (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหามกุฏราชวิทยาลัย, 2537), หน้า 5.

²³ RV.R.g Veda 9.41.1 จากคัมภีร์ฤคเวทมนตร์ที่ 9 สุกตะที่ 41 มंत्रะที่ 1 (อ้างถึงในสุกัญญา ห่อประทุม หน้า 14) และ ความสัมพันธ์ทางวัฒนธรรมไทย-อินเดีย กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหามกุฏราชวิทยาลัย, 2537), หน้า 5.

กษัตริย์จึงเป็นนักรบ พวกพราหมณ์มีหน้าที่ในการดำเนินการทางศาสนาเพียงอย่างเดียว อย่างไรก็ตาม พราหมณ์และกษัตริย์มักมีความคิดขัดแย้งกันอยู่เสมอ ในเรื่องสิทธิแห่งการปกครอง พวกพราหมณ์อ้างว่าสิทธิในการปกครองของตนนั้นมีมาตั้งแต่โบราณกาล และอ้างการรับมอบอำนาจจากพระเจ้าคือพรหม กล่าวคือคนที่นับถือศาสนาพราหมณ์พวกหนึ่งถือตัวว่าเป็นเหล่ากษัตริย์มาแต่พรหม จึงได้นามว่า “พราหมณ์” และพราหมณ์นั้นรักษา “วรรณะ” หรือ ชาติของตนไม่ได้ปนคละด้วยชาติอื่น โดยถือว่าตนเองเป็นอุกโตสุชาติ คือเกิดดีแล้วทั้งสองฝ่าย คือทั้งฝ่ายมารดาและบิดา เป็นสังศุทธครหณี หมายความว่าไม่มีครรภเป็นที่ยึดปฏิสนธิมดจดี แม้ชาติอื่นที่นับว่าต่ำกว่าชาติพราหมณ์ก็นับถือพราหมณ์

นอกจากนี้ในศาสนาพราหมณ์ ยังมีเรื่องราวแสดงความยิ่งใหญ่ของพราหมณ์ให้เหนือกษัตริย์ เช่น ในลิลิตนารายณ์สิบปาง ปางที่ 6²⁴ พระนารายณ์อวตารเป็นปรศุราม วรรณะพราหมณ์ได้ปราบปรามกษัตริย์พ่ายแพ้จนเชื้อสายกษัตริย์สูญหายไปจากโลกทำให้ต้องมีการสมรสระหว่างชายหนุ่มวรรณะพราหมณ์และนางกษัตริย์เพื่อเริ่มเชื้อสายกษัตริย์ใหม่

ตามสภาพความเป็นจริงแม้กษัตริย์จะเป็นใหญ่ในด้านการปกครองบ้านเมือง และแผ่ขยายอาณาเขตก็ตาม แต่พราหมณ์จะมีฐานะและอำนาจเหนือกษัตริย์ในด้านการประกอบพิธีกรรมทางศาสนา เป็นผู้ติดต่อกับเทพเจ้าได้ มีความรู้ในวิชาดวงสรรพวงอ้อนวอนและพิธีบูชาเทวะให้คนวรรณะอื่น เช่น กษัตริย์ แพศย์ที่จะทำพิธีทางศาสนาด้วยตนเองไม่ได้ ต้องอาศัยพราหมณ์ประจำบ้าน หรือพราหมณ์ประจำโคตร เรียกว่า “ปุโรหิต” เป็นที่ปรึกษาและเป็นผู้ประกอบพิธี²⁵ โดยที่คนทั้งปวง มีความเชื่อว่าผู้เชี่ยวชาญเกี่ยวกับพิธีบูชายัญก็คือพราหมณ์เพราะว่าพราหมณ์จะเป็นผู้ผูกขาดการประกอบพิธีกรรมโดยมีคัมภีร์พราหมณะเป็นแม่บทสำคัญ พราหมณ์จึงเป็นผู้มีอำนาจอย่างแท้จริงในเรื่องการบูชายัญ เมื่อเป็นเช่นนี้พวกพราหมณ์เองก็คิดว่าพวกตนเป็นผู้ที่มีความสำคัญที่สุด ความคิดในเรื่องชั้นวรรณะของพราหมณ์ก็ค่อย ๆ ปรากฏชัดเจขึ้น²⁶ และพวกพราหมณ์เองนั้นก็ยกย่องตนเองด้วยการกล่าวว่า พราหมณ์ไม่ว่าจะเป็นผู้โง่เขลาหรือเป็นผู้คงแก่เรียนก็เป็นผู้สูงส่งเหมือนอย่างไฟ ไม่ว่าจะถูกนำไปใช้จุดกำยานบูชายัญหรือไม่ก็ตามก็ยังเป็นผู้สูงส่งอยู่เช่นเดิม นอกเหนือไปจากนี้บรรดาประชาชนทั่วไปต่างก็พากันยอมรับว่า จักรวาลทั้งหมดอยู่ใต้อำนาจของเทพเจ้า เทพเจ้าทั้งหมดอยู่ใต้อำนาจของ

²⁴ พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว, *ลิลิตนารายณ์สิบปาง* (พิมพ์ในงานพระราชทานเพลิงศพ คุณหญิงอนุชิต ชาญชัย, 2514), กรุงเทพมหานคร, ม.ป.ท., 2514), หน้า 105.

²⁵ วิมลศิริ ร่วมสุข, *ประวัติวรรณคดีสันสกฤตยุคพระเวท* (พระนคร: สำนักพิมพ์ สหสยามพัฒนาจำกัด, 2522), หน้า 16.

²⁶ Julies Eggeling (tr.) *The Satapatha Brahmana Vol.26 of The Sacred Books of the East* (India: Motilal Banarsidass, 1964) pp. 10-40.

เวทมนตร์คาถา เวทมนตร์อยู่ใต้อำนาจของพรานหมณ์ เพราะฉะนั้นพวกพรานหมณ์จึงเป็นเทพเจ้าที่แท้จริง²⁷

ในตอนปลายของยุคพระเวท อิทธิพลของพรานหมณ์ได้ก้าวขึ้นถึงจุดสุดยอด พิธีกรรมต่าง ๆ ทางศาสนาได้ตกอยู่ในมือของพรานหมณ์โดยสิ้นเชิง พวกพรานหมณ์เป็นผู้ผูกขาดการประกอบพิธีกรรมในทุกกรณีการบูชายัญ หรือ ยัญกรรม ในยุคนี้ได้มีความสลับซับซ้อนเพิ่มขึ้นจนกลายเป็นสิ่งที่มีความขลังและศักดิ์สิทธิ์ในตัวของมันเองการประกอบยัญกรรมในสมัยแรก ๆ ในยุคพระเวทนั้นมีความมุ่งหมายก็เพื่อกระทำให้ถูกพระทัยเทพเจ้า สร้างความพอใจให้ เพื่อที่ว่าเทพเจ้าจะอำนวยความสวัสดิ หรือ อำนวยผลที่ปรารถนาต่าง ๆ แก่ผู้ประกอบยัญกรรม เมื่อทำการบวงสรวงบูชาแล้วนั้น เทพเจ้าจะอำนวยผลที่ต้องการให้หรือ 'มัก' ขึ้นอยู่กับความกรุณาของเทพเจ้าเองมนุษย์ไม่มีอำนาจที่จะบังคับเทพเจ้าได้ แต่ต่อมาถึงสมัยหลังเมื่อพวกพรานหมณ์มีอำนาจในสังคมมากขึ้น และยัญกรรมมีความสลับซับซ้อนมากขึ้น แนวความคิดในเรื่องการบูชายัญกรรมเปลี่ยนไป กล่าวคือยัญกรรมแต่ละอย่างมีความขลังและศักดิ์สิทธิ์ในตัวเอง กลายเป็นสิ่งที่พวกพรานหมณ์ใช้บังคับเทพเจ้าให้อำนวยสิ่งที่ตนปรารถนา เชื่อกันว่ายัญกรรมแต่ละอย่างนั้น หากทำให้ถูกต้องตามระเบียบวิธีที่กำหนดไว้อย่างครบถ้วนไม่บกพร่องแล้ว ยัญกรรมนั้นจะบังคับให้เทพเจ้าที่ออกชื่อถึงในพิธีต้องอำนวยสิ่งที่ประสงค์ให้ ในทางกลับกัน ถ้าทำพิธีไม่ถูกต้องหรือคาดเคลื่อนไปแม้แต่น้อย ก็จะมีผลเป็นอย่างอื่นไปทันทีเช่นกัน กล่าวกันว่าสุรตนหนึ่งประกอบพิธีบูชายัญสร้างหุ่นยนต์ขึ้นมาตัวหนึ่งเพื่อใช้ให้ไปฆ่าพระอินทร์ แต่เนื่องจากในตอนทำพิธีออกเสียงร่ายเวทผิดเพี้ยนไปเล็กน้อย หุ่นยนต์ที่สร้างขึ้นมานั้นหวังจะฆ่าพระอินทร์กลับถูกพระอินทร์ทำลายลงได้โดยง่าย สิ่งนี้เป็นข้ออ้างสำคัญของพวกพรานหมณ์ที่ทำให้คนในวาระนี้มีบทบาทมากขึ้น เพราะพรานหมณ์จะเป็นผู้ที่มีความรู้ในการประกอบยัญพิธีอย่างดีมีความเชี่ยวชาญในพระเวท เป็นสื่อกลางระหว่างเทพ เทวดา และมนุษย์ แม้แต่พระราชาก็จำเป็นต้องยอมรับนับถือและจ้างพรานหมณ์ (ปุโรหิต) ไว้ประจำราชสำนัก ดังคัมภีร์โอดเรยพรานหมณะบทที่ 8 ถึงกับเน้นไว้ว่า

“...ทวยเทพยอมไม่รับเครื่องสังเวทจากพระราชาก็ไม่มีปุโรหิต เพราะเหตุนี้ปุโรหิตจึงมีอำนาจและอิทธิพลเคียงคู่กับตำแหน่งกษัตริย์ หรือพระเจ้าแผ่นดินในอินเดียมาตั้งแต่ยุคแรกๆของประวัติศาสตร์ ชนชาติอารยันอินเดีย มีหลักฐานอ้างอิงถึงในคัมภีร์พระเวทประมาณ 3,500-4,000 ปีมาแล้ว และถือกันว่าเป็นตำแหน่งที่มีมาในแดนสวรรค์และโลกมนุษย์ตั้งแต่สมัยเริ่มแรกคัมภีร์เก่าแก่ที่สุดของศาสนา

²⁷ Geoghe Buhler (tr.), The law of Manu Vol. 25 of *The Sacred Books of the East* (India: Motilal Banarsidass, 1964), p.402.

* การเช่นสรวงบูชาของพรานหมณ์

พรหมณ์คือคัมภีร์ฤคเวท กล่าวถึงเทพเจ้ารุ่นแรก 2 องค์ คือ พระอัคนี กับพระพฤษสบัติ (หรือพรหมณ์สบัติ) ว่าเป็นเทพบุโรหิตของทวยเทพทั้งหลาย...²⁸

สิ่งที่สำคัญมากประการหนึ่งที่เกิดขึ้นในสมัยพระเวท คือ ศาสนาพรหมณ์ได้นำเอาระบบวรรณะเข้ามาใช้ โดยการแบ่งมนุษย์ออกเป็น 4 ประเภท เรียกว่า “วรรณะ” อันหมายถึงเครื่องแสดง ความแตกต่างระหว่างพวกอารยันที่มีผิวสีขาวและชนเผ่าที่สยุมิผิวสีดำนั้ที่ได้กล่าวมาแล้วและพวกหลัง จะมีฐานะทางสังคมต่ำกว่า เพราะตกเป็นทาสของพวกอารยัน ดังนั้นในสมัยหลัง คำว่าวรรณะจึงมีความหมายเกี่ยวข้องกับฐานะของบุคคลในสังคม แต่เดิมนั้นสังคมอินเดียโบราณมีเพียง 2 วรรณะเท่านั้น คือ วรรณะของชาวอารยัน และวรรณะของทาสหรือ ทสย เมื่อเวลาผ่านไปเกิดมีคัมภีร์ฤคเวทขึ้น และพัฒนาการทางศาสนาได้ดำเนินไปเวลานานจนกระทั่งเกิดพระเวทขึ้นอีก 2 คัมภีร์ คือ ยชุรเวท และ สามเวท ระบบสังคมอินเดียจึงมีลักษณะตายตัว บุคคลในวรรณะของชาวอินเดียจึงประกอบด้วย ผู้ที่ทำหน้าที่ทางศาสนา ผู้ที่เป็นนักรบและนักปกครอง ตลอดจนชาวเมืองทั่วไปที่ประกอบอาชีพต่าง ๆ ออกเป็น 4 ประเภท หรือ 4 วรรณะคือ

1. วรรณะพรหมณ์ ถือเป็นวรรณะสูงสุดเป็นพระและนักบวช ทำหน้าที่ทางศาสนาอุทิศตัวต่อ การศึกษาคัมภีร์ศักดิ์สิทธิ์ และพวกเขาได้รับการอุปถัมภ์จากรัฐหรือคนในวรรณะอื่น คำว่า “พรหมณ์” เป็นศัพท์ที่เนื่องจากคำว่า “พรหม” คำว่าพรหมนั้นมาจากคำว่า พรภว หรือ พรภพ ซึ่งแปลว่าชาติ ประเสริฐ²⁹ คนวรรณะพรหมณ์ถือว่าตนสืบเชื้อสายมาจากพรหม สามารถติดต่อเกี่ยวข้องกับโองการต่าง ๆ จากพรหมซึ่งเป็นพระเจ้าผู้เป็นเจ้ามาแจ้งแก่ชาวมนุษย์โลกได้ “พรหมณ์” คือผู้ที่มีหน้าที่กระทำกิจในลัทธิเป็นผู้ประกอบยัญพิธีทั้งปวง คัมภีร์มหาภารตะอ้างว่า พรหมณ์มีสีขาวประจำวรรณะ คนวรรณะนี้จึงนิยมใช้เครื่องนุ่งห่มด้วยสีขาวล้วน ในความหมายว่าเป็นผู้บริสุทธิ์ในศีลธรรมและจรรยา มารยาท เป็นพวกที่ทำหน้าที่ศึกษาทรงจำและสืบทอดพระเวท เป็นผู้ประกอบพิธีกรรมในศาสนา สำหรับ วรรณะอื่น ๆ ทุกวรรณะดังมีคำกล่าวที่ว่า “บุคคลย่อมถือว่า พรหมณ์เป็นอาจารย์” วรรณะอื่นทั้งหมด ต้องให้เกียรติพวกเขาและแม้ทางราชสำนักหรือตระกูลผู้ปกครองต้องแสดงความเคารพอย่างมากต่อ พวกพรหมณ์

2. วรรณะกษัตริย์ เป็นวรรณะนักรบ นักปกครอง เป็นผู้ที่มีหน้าที่ควบคุมหมู่และต่อสู้ศัตรูที่จะมารุกราน ตลอดจนทำหน้าที่ปกครองและทำศึกสงครามขยายดินแดนให้กว้างขวางยิ่งขึ้น คนในวรรณะนี้ถือสีแดงเป็นสีประจำวรรณะ การถือเอาสีแดงนี้เข้าใจว่าคงจะมาจากสีแดงของเลือดที่บุคคลในวรรณะ

²⁸ ศักดิ์ศรี แยมันดดา, “บุโรหิต” สารานุกรมไทยฉบับราชบัณฑิตยสถานเล่ม 19 (2525-2526) หน้า 11953.

²⁹ พระยาประชากรกิจกรจักร (แช่ม นุนนาค) เรียบเรียง, ประวัติศาสนา (พระนคร: โรงพิมพ์รุ่งเรืองธรรม, 2499), หน้า 12.

นี้จะต้องสัมผัสสีแดงเสมอเวลาออกบิณฑบาต เพราะตระกูลนักบวชเป็นผู้ที่หน้าที่ในการใช้อาหารประทังชีวิตอันจะนำมาซึ่งการนองเลือดตลอดมา กลุ่มนี้ก็ถูกกำหนดว่าหน้าที่ทางศาสนาเป็นสิ่งที่จะต้องกระทำด้วย โดยการให้ความเคารพแก่พวกพราหมณ์

3. วรรณะแพศย์หรือไศยยะ ซึ่งเดิมเป็นคนธรรมดากลายเป็นชนพ่อค้าพาณิชและเกษตรกรซึ่งมีหน้าที่ในการทำนา ทำสวน ทำไร่ ทำการค้าและประกอบการต่างๆ เพื่อหาทรัพย์มาสู่รัฐ วรรณะนี้เป็นวรรณะของคนส่วนใหญ่ของสังคม ซึ่งมีอาชีพพาณิชยกรรม เกษตรกรรม และศิลปหัตถกรรมต่าง ๆ สีเครื่องนุ่งห่มประจำวรรณะนี้คือสีเหลือง

วรรณะทั้ง 3 นี้ คือ วรรณะพราหมณ์ กษัตริย์ และ แพศย์ (ไศยยะ) นี้ ถือว่าเป็นวรรณะของพวกอารยันก่อนมาสู่ดินแดนอินเดีย ส่วนพวกที่สยซึ่งถูกปราบลงให้อยู่ภายใต้อำนาจและยังคงอยู่ในดินแดนนั้นชาวอารยันจัดให้อยู่ในอีกวรรณะหนึ่งคือวรรณะที่ 4

4. วรรณะศูทร เป็นวรรณะของพวกกรรมกรหรือผู้เลี้ยงชีพด้วยแรงงาน ทำงานรับจ้างที่ต้องใช้แรงกายแบกหามหรือให้บริการแก่คนในวรรณะอื่น ๆ สถานภาพทางสังคมของคนในวรรณะนี้ต่ำในสังคมไม่มีสิทธิคบค้าสมาคมกับคนวรรณะอื่น ๆ และเนื่องจากคนในวรรณะนี้ต้องทำงานหนัก เช่น คนทำงาน นายช่าง คนโกนหรือเลี้ยงวัว ควาย เป็นต้น ทำงานอยู่กับสิ่งสกปรกและเหม็นโคลนอยู่ตลอดเวลา สีเครื่องนุ่งห่มประจำวรรณะนี้จึงถูกกำหนดให้เป็นสีดำ

นอกจากนี้แล้วก็มีพวกนอกวรรณะ คือ พวกจัณฑาล หรือผู้ที่ห้ามการ “สัมผัส” (untouchable) ซึ่งในปัจจุบันนี้หมิ่นหาคานธีตั้งชื่อให้ว่า “หริชน” หรือคนของพระเจ้า พวกนี้ทำงานที่น่ารังเกียจต่าง ๆ เช่น ล้างส้วม ขนอุจจาระและทำรองเท้า เป็นต้น³⁰ พวกนี้จะได้รับการดูถูกเหยียดหยามจากคนในสังคมเป็นอันมาก

ดังที่ได้อธิบายไปแล้วนั้น กล่าวได้ว่าประเทศอินเดียทางด้านสังคมแบ่งออกเป็น 4 วรรณะ พราหมณ์อยู่ในวรรณะที่มีหน้าที่ประกอบพิธีกรรมสำคัญทางศาสนา จนกระทั่งคนทั่วไปถือว่าเป็นเทวดาในหมู่มนุษย์ พราหมณ์มีบทบาทและอิทธิพลมาก เพราะพราหมณ์ต้องไปประกอบพิธีกรรมทางศาสนา ตั้งแต่เกิดจนตายให้คนในวรรณะอื่น ๆ และพิธีกรรมทางศาสนาลับซับซ้อนจนคนสามัญมิอาจทำพิธีเองได้ นอกจากพราหมณ์ที่ศึกษาพิธีการบวงสรวงโดยเฉพาะเท่านั้นในที่สุด พราหมณ์จึงผูกขาดการทำพิธีทางศาสนาโดยเด็ดขาดและแต่งตั้งตำราขึ้นใหม่หลายเล่ม ส่วนใหญ่พราหมณ์เขียนเพื่อยกย่องและ

³⁰ ภัทรพร สิริกาญจน (บรรณาธิการ), “ศาสนาอื่น ๆ ในประเทศไทย” ใน *ความรู้พื้นฐานทางศาสนา*, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2536), หน้า 136.

แสดงอภิสิทธิ์ของวรรณะพราหมณ์ไว้มากมาย เช่น พราหมณ์ยกย่องวรรณะพราหมณ์ว่าเป็นวรรณะที่ประเสริฐสุด เป็นพรหมทายาท³¹

ส่วนในด้านความเป็นอยู่นั้น ในสังคมอินเดีย พราหมณ์เป็นบุคคลซึ่งเกี่ยวข้องกับศาสนาพราหมณ์อย่างใกล้ชิด กล่าวคือเป็นผู้เชื่อมโยงแนวคิดและการปฏิบัติตนตามความเชื่อในศาสนา³² เป็นสื่อกลางในการติดต่อระหว่างมนุษย์กับเทพเจ้า โดยพราหมณ์จะเป็นผู้สวดมนต์คาถาและสวดอ้อนวอนเทพเจ้าในพิธีกรรมต่างๆ รวมทั้งเป็นผู้ประกอบพิธีบวงสรวงเทพเจ้าให้แก่หัวหน้าตระกูล คือชาวอารยันทั้งหลายอยู่กันโดยแบ่งเป็นโคตร (ตระกูล) แต่ละโคตรจะมีหัวหน้าโคตรควบคุมดูแล เมื่อหัวหน้าโคตรแต่ละโคตรจะทำพิธีในการบูชาเทพเจ้า หรือจะประกอบกิจกรรมใดๆ ก็จะต้องอาศัยพราหมณ์ประจำบ้านหรือพราหมณ์ประจำโคตร ที่เรียกกันทั่วไปว่า “ปุโรหิต” มาเป็นที่ปรึกษาและกระทำกิจพิธีต่าง ๆ³³

พราหมณ์ในอินเดียแบ่งเป็นนิกายที่สำคัญ 2 นิกายคือ ไศวนิกายซึ่งนับถือพระศิวะเป็นใหญ่ กับไวษณพนิกายซึ่งนับถือพระวิษณุหรือพระนารายณ์เป็นใหญ่³⁴ ทั้งนี้ นิกายทางเหนือของประเทศเป็นนิกายที่นับถือพระนารายณ์ ตัวพราหมณ์มักใช้เลือดหรือสีแดงเจิมเป็นจุดแล้วมีขีดขาวตรงไปตามขวางของหน้าผาก ซึ่งเรียกว่า ดิลก ดัดผมสั้นหรือโกนเหลือไว้แต่เปียที่ท้ายทอย รับประทานเนื้อสัตว์ได้ ส่วนนิกายทางใต้ของประเทศเป็นนิกายที่นับถือพระอิศวร ตัวพราหมณ์ใช้สีแดงหรือจันทร์ (ผงแป้งที่ฝนมาจากไม้จันทร์) เจิมเป็นเส้นตรงกลางหน้าผากแล้วมีเส้นขาวอุรุมสองข้างทำเป็นรูปคล้ายตรี โดยส่วนยอดของรูปตรีเรียกว่าอุณาโลม โกนผมทวงส่วนหน้าของศีรษะแล้วเกล้ามวยโต รับประทานถั่ว³⁵

³¹ มหาหมกุฎราชวิทยาลัยสุยามรัฐสุลล เดปิฏกั สุตตนตปิฏเก ที่มนิกายสุล ปาฏิกวคฺโค, 2470, 11 : 88 ข้อ 51. อ้างใน วันดี อิมสวาสดี, “พราหมณ์ในคัมภีร์พระไตรปิฎก”, (วิทยานิพนธ์ปริญญาอักษรศาสตรมหาบัณฑิต ภาควิชาภาษาตะวันออก บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2520), หน้า 3-4.

³² สนั่น เมืองวงษ์, พื้นฐานอารยธรรมไทย (สงขลา: โครงการบริหารการศึกษา มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ สงขลา, 2529), หน้า 16.

³³ มนต์ ทองซัซ, 4 ศาสนาสัญญาของโลกปัจจุบัน (กรุงเทพมหานคร: โอเดียนสโตร์, 2530), หน้า 11.

³⁴ สถาบันทักษิณคดีศึกษา, มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒสงขลา, สารานุกรมวัฒนธรรมภาคใต้ เล่ม 9 (ศาสนา), (กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์อมรินทร์การพิมพ์, 2529), หน้า 3421.

³⁵ ชวิน จังสิพราหมณกุล และทิบูลย์ นาควนิช ผู้เรียบเรียง, ประวัติและหลักธรรมศาสนาพราหมณ์อินเดีย. พิมพ์ครั้งที่ 7 (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์การศาสนา, 2529), หน้า 192. (พิมพ์เนื่องในวโรกาสที่พระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดชมหาราชา ทรงเจริญพระชนมพรรษา 5 รอบในวันที่ 5 ธันวาคม 2530)

องค์ประกอบ 5 ประการของพรานมณ ในคัมภีร์พระไตรปิฎก

จากการศึกษาของ วันดี อิมสวาสดี ในเรื่องของพรานมณในคัมภีร์พระไตรปิฎก (พ.ศ. 2522) ได้กล่าวถึงองค์ประกอบลักษณะภายนอก อาทิ ความประพฤติของพรานมณ ซึ่งผู้ศึกษาจะขอยกมากล่าวอ้างเพื่อที่จะสร้างความเข้าใจพรานมณในประเทศอินเดียได้ชัดเจนมากขึ้น ดังนี้

พรานมณโสดหันจะทูลตอบพระพุทธเจ้า ขณะที่พระพุทธองค์ทรงประทับอยู่ใกล้สระโปกขรณีกัตตคา ในนครจัมปาพร้อมด้วยภิกษุหมู่ใหญ่ประมาณ 500 องค์ว่าพรานมณต้องประกอบด้วยองค์ประกอบ 5 ประการคือ ชาติ มนต์ วรรณะ ศิลและปัญญา³⁶

1. ชาติ หรือ กำเนิด ถือเป็นองค์ประกอบสำคัญประการแรกของพรานมณ พรานมณต้องเกิดจากบิดามารดาผู้อยู่ในวรรณะพรานมณมาโดยตลอด 7 ชั่วบรรพบุรุษ มิได้ปะปนกับชาติวรรณะอื่นๆ เลย ดังที่ปรากฏในโสดหันขุสูตรว่า

“...เป็นอุภอสชาติทั้งฝ่ายมารดาและบิดา มีกรรมเป็นที่ถือปฏิสนธิมตจตติตลอด 7 ชั่วบรรพบุรุษ ไม่มีใครคัดค้านติเตียนได้ด้วยอ้างถึง...”³⁷

2. มนต์ เป็นองค์ประกอบประการที่สองของพรานมณ คือ ต้องเล่าเรียนมนต์ไตรเพท³⁸ และคัมภีร์ต่าง ๆ มีคัมภีร์นิฆนฑ³⁹ เป็นต้น จนมีความรู้ ความชำนาญดังที่ปรากฏในโสดหันขุสูตรว่า

“...เป็นผู้เล่าเรียนทรงจำมนต์รู้จบไตรเพท พร้อมทั้งคัมภีร์นิฆนฑฯ คัมภีร์เกตุกะ⁴⁰ พร้อมทั้งประเภทอักษร มีคัมภีร์อิติहाสเป็นที่ 5⁴¹ เป็นผู้เข้าใจตัวบท เข้าใจไวยากรณ์ชำนาญในคัมภีร์โลกายตะ⁴² และมหาปุริสลักษณะ”⁴³

³⁶ สยามรัฐสส ตปิฎก สุตตปิฎก ที่มณิกายสส สีลขณวคฺโค, 9 : 193.

³⁷ เรื่องเดียวกัน. ความว่า “อิธ โภ โคตม พรานมณ อุภโต สุชาโต โหติ จ ปิติโต จสสุททคณนิโก ยาว สตตมา ปิตามหยา อกฺขิตโต อนุปกฏฺโฐ ชาติวาเทน

³⁸ ดูที่ พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว, อธิบายและอภิธานในหนังสือนารายณ์สิบปาง, พิมพ์ครั้งที่ 8 (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาราชวิทยาลัย, 2518), หน้า 15-17.

³⁹ เป็นคัมภีร์ที่ว่าด้วยชื่อแห่งสิ่งของ มีต้นไม้ เป็นต้น

⁴⁰ คัมภีร์เกตุกะ เป็นคัมภีร์ที่ว่าด้วยกิริยา มีการใช้ถ้อยคำ เป็นต้น เป็นประโยชน์แก่กวี

⁴¹ คัมภีร์อิติहाสเป็นที่ 5 เป็นคัมภีร์ที่ว่าด้วยพงศาวดารคือยาว มีการตยฺท เป็นต้นอันกล่าวประพันธ์ไว้แต่กาลก่อน

⁴² คัมภีร์โลกายตะ เป็นคัมภีร์ที่ว่าด้วยเรื่องราวอันไม่น่าเชื่อ ถ้าบุคคลอาศัยปกฺรณนี้ก็ไม่คิดทำบุญ

⁴³ สยามรัฐสส ตปิฎก สุตตปิฎก ที่มณิกายสส สีลขณวคฺโค, 9 : 153 ข้อ 186. อชฺฐยาโยโก จ โหติ มนฺตรโร ตินฺนํ เวทานํ ปารคฺคฺ สนิฆนฺฑุเกตุกานํ สากฺขรปฺปาทานํ อิติहाสปญฺจมานํ ปทโก เวยยากรโณ โลกาย ตมมหาปุริสลักษณะ.

3. *วรรณะ* ในที่นี้หมายถึงรูปร่างหน้าตาผิวพรรณ ซึ่งเป็นองค์ประกอบที่สำคัญประการที่สามของพรหมณ์ ดังที่ปรากฏในโศกนันทนทสูตรว่า

“...เป็นผู้มีรูปร่างนำดูน่าชมกอบประด้วยผิวพรรณผุดผ่องยิ่งนัก มีพรรณคล้ายพรหมนำดูน่าชมไม่น้อย”⁴⁴

4. *ศีล* หมายถึงการรักษากาย วาจาและใจให้เรียบร้อย⁴⁵ และการรู้จักควบคุมอารมณ์ ถือเป็นองค์ประกอบที่สำคัญอีกประการหนึ่ง พรหมณ์ผู้มีศีลเป็นที่เคารพนับถือ แม้แต่พระพุทธเจ้าก็ถือว่าศีลสำคัญกว่าชาติ มนต์และวรรณะที่ได้กล่าวมาแล้ว ศาสนาพรหมณ์และศาสนาพุทธมีความเห็นว่า ผู้เป็นพรหมณ์ควร “เป็นผู้มีศีลยั่งยืน”⁴⁶

5. *ปัญญา* หมายถึงความรู้ ความรู้ทั่วหรือความฉลาดที่เกิดแต่เรียนและคิดปัญญาเป็นองค์ประกอบประการสุดท้ายของพรหมณ์ ดังที่ปรากฏในโศกนันทนทสูตรว่า

“...เป็นบัณฑิต มีปัญญาเป็นที่ 1 หรือที่ 2 ของปฐาคาหก เป็นผู้รับบูชาด้วยกัน...”⁴⁷

พรหมณ์ผู้มีปัญญา คนทั้งหลายจึงวางใจให้เป็นอาจารย์ อุดมสมบูรณ์ด้วยธัญญาหารหมู่อัสติและผู้แวดล้อม

ด้วยเหตุที่พรหมณ์ถึงพร้อมด้วยองค์ประกอบ 5 ประการดังกล่าวข้างต้น จึงได้รับชื่อเสียงได้รับความเคารพนับถือ แม้แต่บริษัทพรหมณ์ด้วยกันก็ยกย่องและได้รับพระราชทานพรหมไทยจากพระเจ้าแผ่นดิน ดังเช่น พรหมณ์โศกนันทนท⁴⁸ โทณพรหมณ์⁴⁹ พรหมายูพรหมณ์⁵⁰ และจังกิพรหมณ์⁵¹ เป็นต้น

⁴⁴ เรื่องเดียวกัน, หน้า 153-154. ข้อ 186. ความว่า อนวโย อภิรุโป จ โหติ ทสฺสนีโย ปาสาทิกโก ปรมายั วณฺณนโปกฺขรตฺย สมนฺนาคโต พุรฺนทฺวณฺณิ พุรฺนทฺวจฺจสิ อกฺขุทฺทาวกาโส ทสฺสนาย.

⁴⁵ พระราชวรมณี, พจนานุกรมพุทธศาสตร์, พิมพ์ครั้งที่ 2 (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2518), ข้อ 204.

⁴⁶ สยามรัฐสสฺส เติปิฏกั สุตตันตปิฎก ทิฆนิกายสฺส สีสฺสนธฺวคฺโค, 9 : 154 ข้อ 186. สีสฺวา จ โหติ วุฑฺฒสิ ลี วุฑฺฒสิเลน สมนฺนาคโต.

⁴⁷ เรื่องเดียวกัน

⁴⁸ พระไตรปิฎกภาษาไทยฉบับหลวง เล่ม 9 พระสุตตันตปิฎก ทิฆนิกายสีลขันธวรรค, หน้า 134.

⁴⁹ พระไตรปิฎกภาษาไทยฉบับหลวง เล่ม 22 พระสุตตันตปิฎก อังคุตตรนิกายปัญจกนจกกนิบาต, หน้า 228.

⁵⁰ พระไตรปิฎกภาษาไทยฉบับหลวง เล่ม 14 พระสุตตันตปิฎก มัชฌิมนิกายมัชฌมป็นณาสกั, หน้า 434-448.

⁵¹ เรื่องเดียวกัน, หน้า 86-496.

หน้าที่ของพราหมณ์

ในคัมภีร์ศรียัมภควัตคีตา⁵¹ ในอรรถายที่ 18 โมกษสันยาสโยค (คือหลักที่ว่าด้วยการสละซึ่งเป็นปฏิบัติแห่งโมกษะ) ได้กล่าวถึงหน้าที่ของ พราหมณ์ไว้ดังนี้คือ...

“...หน้าที่ของพราหมณ์ที่เกิดจากนิสัยเดิม คือการบังคับอินทรีย์ภายในใจ การบังคับอินทรีย์ภายในการบำเพ็ญพรต ความบริสุทธิ์ ความอดทน ความซื่อตรงปัญญา (ความรู้ตามตำรา) และญาณ (ความตรัสรู้เอาत्मัน) และความเสมอไมในพระเวท (อติทิวาท คือถือว่าบาปบุญคุณโทษตามพระคัมภีร์กล่าวไว้ว่ามีอยู่จริงหรือเรียกอีกอย่างหนึ่งว่า สัมมาทิจู)⁵²”

นอกจากนั้นในวรรณคดีพราหมณ์จะต้องประกอบด้วยคุณสมบัติครบถ้วนดังกล่าวมาแล้วยังจะต้องมีหน้าที่ต่าง ๆ อีก 6 ประการ ตามที่มีกำหนดไว้ในคัมภีร์มานวธรรมศาสตร์คือ

1. ปฐานะ คือ การรับการศึกษาชั้นสูง หมายถึงการได้ศึกษาพระเวท
2. ปาฐานะ คือ การให้การศึกษาแก่คนอื่น หมายถึงการได้เป็นผู้สั่งสอนศิลปวิทยา
3. ยชนะ คือ การทำพิธีต่าง ๆ เพื่อตนเอง
4. ยาชนะ คือ การทำพิธีต่าง ๆ เพื่อคนอื่น
5. ทานะ คือ การทำบุญให้ทาน

6. ปฏิคหะ คือ การรับบุญทานจากผู้มีศรัทธา⁵³ คือการรับทักษิณา (สิ่งจางที่ให้แก่พราหมณ์ผู้ได้รับเชิญมาประกอบพิธี) นอกจากนี้แล้วหากจำเป็น คือในยามวิบัติกาลคราวคับขัน หรือในยามยากลำบาก ผู้ที่เป็นพราหมณ์ก็อาจจะประกอบกรการกสิกรรม การค้าขายหรือธุรกิจอื่นเพื่อการครองชีพที่สมควรให้ดำรงชีวิตอยู่ได้ โดยหน้าที่หลักแล้วพราหมณ์เป็นผู้ประกอบยัญพิธีต่าง ๆ นั้นพราหมณ์จึงได้รวบรวมบทสวดสังวิธยายพิธีบวงสรวงเป็นคัมภีร์ขึ้นชื่อว่าพระเวทมี 4 คัมภีร์อัน ได้แก่ คัมภีร์ฤคเวทยชुरเวท สามเวทและอถรรพเวท และคัมภีร์ต่าง ๆ ที่เนื่องด้วยคัมภีร์พระเวทดังที่ได้กล่าวมาแล้ว แต่โดยปกติพราหมณ์ทั่วไปย่อมเลือกเรียนคัมภีร์พระเวทเล่มใดเล่มหนึ่ง แล้วทำหน้าที่สวดหรือดำเนินการเกี่ยวกับพระเวทนั้น ๆ และได้ชื่อตามสังกัดแห่งพระเวทต่าง ๆ กันคือ

พราหมณ์ที่เรียนฤคเวท เรียกว่า พราหมณ์โหดฤ ไทยเรียกว่า พราหมณ์โหดธา

⁵¹ ภควัตคีตา แปลว่า บทเพลงขับกล่อมของผู้ควรรูซา (พระกฤษณะ) ศรียัมภควัตคีตาเป็นบทหนึ่งแห่งหนังสือมหาภารตะในภิชุมบรพ ผู้ประพันธ์คือ กฤษณะทิวปายนวยาส เนื้อความกล่าวถึงสงครามระหว่างกษัตริย์ปาณฑวะกับเกาละซึ่งเป็นองค์พี่น้องกัน พระกฤษณะอันเป็นอวตารภาคที่ 8 ของพระนารายณ์ ทำหน้าที่เป็นสารดีให้กับท้าวอรชุน ได้สอนท้าวอรชุนให้รู้จักหลักแห่งการทำจิตใจให้ควรแก่เหตุการณ์และโลกที่อาศัยประกอบความเพียรเพื่อให้พ้นความปรารถนาอันเป็นเหตุแห่งกรรมและสอนให้รู้จักความยิ่งใหญ่ของพระกฤษณะ

⁵² กฤษณะทิวปายนวยาสี, ศรียัมภควัตคีตาหรือเพลงแห่งชีวิต, แปลจาก ศรียัมภควัตคีตา โดยแสงมนวิฑูร, พิมพ์ครั้งที่ 3, (กรุงเทพมหานคร : แพรวพิทยา, 2527), หน้า 1-4 และ 267-280.

⁵³ Mn.(manu Smrti) 1.88.

พรหมณ์ที่เรียนรู้ชวเวท เรียกว่า พรหมณ์อัฐรฤไทยเรียกว่า พรหมณ์อัฐรฤ
 พรหมณ์ที่เรียนรู้สามเวท เรียกว่า พรหมณ์อุทาคฤไทยเรียกว่า พรหมณ์อุทาคธา
 พรหมณ์ที่เรียนรู้ถรรพเวท เรียกว่าพรหมณ์พหุมนุ ไทยเรียกว่า พรหมณ์พรหมัน

ความประพฤติของพรหมณ์

พรหมณ์สามารถประกอบอาชีพอื่น ๆ ได้อีกหลายอาชีพตามที่บัญญัติไว้ในมานวธรรมศาสตร์ ความประพฤติของพรหมณ์จึงแปรเปลี่ยนไป แต่ก่อนพรหมณ์มีความประพฤติก่อนเป็นผู้ปฏิบัติตามพรหมณ์ธรรมที่ว่า พรหมณ์สำรวมตน มีตบะ ละเบญจกามคุณ ละประโยชน์ส่วนตน ไม่มีสัตว์เลี้ยง ไม่เงินทองหรือสิ่งของต่าง ๆ มีทรัพย์และข้าวเปลือกที่ได้จากการสหายมณฑล ครั้นต่อมาคนตั้งกัณฑ์ที่ประตูเรือนแก่พรหมณ์ด้วยศรัทธารวมทั้งผ้า ที่นอน ที่อยู่ พรหมณ์รักษาศรัทธา จึงไม่มีใครคิดฆ่าหรือล่วงเกิน ประพฤติพรหมจรรย์ตั้งแต่เด็กตลอด 48 ปี เพื่อแสวงหาวิชาและจรรยา ไม่หาหญิงอื่นนอกจากพรหมณ์เท่านั้นเป็นภรรยาและอยู่ด้วยกันความผูกพัน สรรเสริญพรหมจรรย์ ชื่อสัตย์ อ่อนโยนสงบเสงี่ยม อดทน ไม่เบียดเบียน เสมอด้วยพรหม กระทำยัญ คือทานมีข้าวสารที่เขาให้ ไม่ฆ่าแม่โค สัตว์อื่น ๆ พ่อแม่หรือใคร ๆ⁵⁴

พรหมณ์ในสมัยหลังมิได้ประพฤติตามธรรมของพรหมณ์ เพราะความโลภและความต้องการความสบาย มีความปรารถนาทรัพย์ของพระราชชา พรหมณ์เข้าไปเฝ้าพระราชชาทูลให้บูชาด้วยทรัพย์ ข้าวเปลือก เสร็จพิธีแล้ว พรหมณ์ได้รับพระราชทานทรัพย์มากมาย พรหมณ์จึงเกิดคันทนา คิดฆ่าสัตว์เพื่อบูชาด้วย สะสมข้าวเปลือกทรัพย์และเงินทองไว้หาอาหารที่หาได้ กินไม่หมดก็เก็บไว้ไม่ทิ้งเหมือนก่อน พรหมณ์แบ่งออกเป็น 5 พวก⁵⁵ ตามความประพฤติดังนี้

1.พรหมณ์เสมอด้วยพรหม⁵⁶ คือ พรหมณ์ผู้ดีด้วยชาติ มนต์ พรหมจรรย์ ออกบวชเป็นบรรพชิต ประพฤติพรหมวิหาร 4⁵⁷ อันประกอบด้วยธรรม คือ

เมตตา ได้แก่ ความรักใคร่ ปรารถนาให้ได้รับความสุข

กรุณา ได้แก่ ความสงสาร คิดจะช่วยให้พ้นทุกข์

มุทิตา ได้แก่ ความพลอยยินดีเมื่อผู้อื่นได้ดี

อุเบกขา ได้แก่ ความวางเฉย ไม่ดีใจ ไม่เสียใจ เมื่อผู้อื่นถึงความวิบัติ

⁵⁴ พระไตรปิฎกภาษาไทยฉบับหลวง เล่ม 25 พระสุตตันตปิฎก ขุททกนิกายสุตตนิคาย, หน้า 347-351

⁵⁵ พระไตรปิฎกภาษาไทยฉบับหลวงเล่ม 22 พระสุตตันตปิฎก อังคุตตรนิกายปัญจก-ฉกกนิบาต, หน้า 228 - 235.

⁵⁶ พระไตรปิฎกภาษาไทยฉบับหลวง เล่ม 22 พระสุตตันตปิฎก อังคุตตรนิกายปัญจก-ฉกกนิบาต, หน้า 228-235.

⁵⁷ พระไตรปิฎกภาษาไทยฉบับหลวง เล่ม 36 พระอภิธรรมปิฎก วิภังคปกรณ์, หน้า 389-394.

พรหมณ์ผู้เจริญพรหมวิหาร ๔ อย่างนี้ เมื่อตายไป ย่อมเข้าสู่สุคติพรหมโลก

2.พรหมณ์ผู้เสมอด้วยเทวดา⁵⁸ คือ พรหมณ์ผู้แสวงหาพรหมณ์ที่เขายกให้เพื่อต้องการบุตร อย่างเดียว เมื่อได้บุตรหรือธิดาแล้วจึงออกบวชเป็นบรรพชิต สลัดกาม บำเพ็ญเพียร จนบรรลุ จตุตถฌาน ไม่มีทุกข์ ไม่มีสุข เพราะละทุกข์และดับโสมนัสโทมนัสก่อน ๆ ได้สติบริสุทธิ์ด้วยอุเบกขา เจริญฌานทั้ง 4 เมื่อตายไปย่อมเข้าสู่สุคติโลกสวรรค์

3.พรหมณ์ผู้ประพฤติดี⁵⁹ คือ พรหมณ์ผู้แสวงหาพรหมณ์ เพราะต้องการบุตรธิดาและอยู่ ครองเรือน ไม่ออกบวชเป็นบรรพชิต แต่ดำรงอยู่ในความดี ประพฤติดีตามธรรมของพรหมณ์

4.พรหมณ์ผู้ประพฤติดีและชั่ว⁶⁰ คือ พรหมณ์ผู้แสวงหาพรหมณ์หรือหญิงอื่นเพราะความใคร่ บ้าง เพราะความสนุกบ้างต้องการบุตรบ้าง ไม่ดำรงอยู่ในความประพฤติดีกลับประพฤติละเมิดธรรมของ พรหมณ์แต่ก่อน

5.พรหมณ์จันฑาล⁶¹ คือ พรหมณ์ผู้ประพฤติในธรรมบ้าง ในอธรรมบ้าง เพื่อแสวงหาทรัพย์ สำหรับบูชาอาจารย์ แสวงหาภรรยาไม่เลือกวรรณะ เพราะความใคร่บ้าง ความสนุกบ้าง ต้องการบุตร บ้าง เลี้ยงชีพด้วยการงานทุกอย่าง แต่ไม่คิดในสิ่งนั้น เหมือนไฟไหม้สิ่งสะอาดบ้าง สิ่งสกปรกบ้าง แต่ไม่ คิดในสิ่งนั้นเหมือนกัน

ขณะเดียวกันพรหมณ์บางพวกอาจประพฤติอย่างอื่นได้อีก เช่น พรหมณ์พาวรีปรารถนา ความวิเวก ออกไปป่าเพื่อเจริญฌาน พร้อมด้วยศิษย์ 16 คน⁶² พรหมณ์บางพวกประพฤติในการขอ⁶³ และพรหมณ์บางพวกบูชาไฟเป็นนิตย์ เมื่อบูชาภัย ต้องยกเสาเจ็ด⁶⁴

เท่าที่กล่าวมาแล้วทั้งหมดนี้แสดงให้เห็นว่า ตามคติของศาสนาพรหมณ์ พรหมณ์นั้นเป็นผู้ถึง พร้อมด้วยรูปสมบัติ คุณสมบัติและธรรมสมบัติ จึงได้รับเกียรติยศและโศกสมบัติอย่างมาก และ พรหมณ์ต่างก็แบ่งเป็นหลายประเภทตามความประพฤติของเขา

⁵⁸ พระไตรปิฎกภาษาไทยฉบับหลวง เล่ม 22 พระสุตตันตปิฎก อังคุตตรนิกายปัญจก-ฉกกนิบาต, หน้า 228-235.

⁵⁹ เรื่องเดียวกัน

⁶⁰ พระไตรปิฎกภาษาไทยฉบับหลวง เล่ม 22 พระสุตตันตปิฎก อังคุตตรนิกายปัญจก-ฉกกนิบาต, หน้า 228-235.

⁶¹ เรื่องเดียวกัน

⁶² พระไตรปิฎกภาษาไทยฉบับหลวง เล่ม 30 พระสุตตันตปิฎก ชุตตนิกาย รุฬาทนท, หน้า 1.

⁶³ พระไตรปิฎกภาษาไทยฉบับหลวง เล่ม 28 พระสุตตันตปิฎก ชุตตนิกาย ชาดกภาค 2, หน้า 222 ข้อ 758.

⁶⁴ พระไตรปิฎกภาษาไทยฉบับหลวง เล่ม 27 พระสุตตันตปิฎก ชุตตนิกาย ชาดกภาค 1 หน้า 355.

แม้กระนั้นก็ตาม พราหมณ์ในสังคมอินเดียก็ได้รับการยกย่องศรัทธาจากชนทุกชั้นในอินเดีย ทั้งนี้เนื่องมาจากคุณธรรมความดีงามประจำตัวพราหมณ์ เป็นที่ประจักษ์ของทุกคน ประกอบกับความเชื่อทางศาสนาพราหมณ์ที่ว่า พราหมณ์เป็นสื่อกลางในการติดต่อกับเทพเจ้าได้ด้วยการประกอบพิธีกรรม และสวดอ้อนวอนให้เทพเจ้าประทานความปรานี นอกจากนี้แล้วพราหมณ์ยังเป็นปุโรหิตคือเป็นหัวหน้าผู้ประกอบพิธีกรรมประจำตระกูลใหญ่ ๆ และเป็นที่ปรึกษาของราชามาช้านาน ผลงานที่สำคัญของพราหมณ์ก็คือการประมวลบทสวดอ้อนวอนเทพเจ้าที่ใช้กันในวงศ์ตระกูล (โคตร) ขึ้นเป็นคัมภีร์พระเวท และแต่งคัมภีร์อื่นอีก เช่น คัมภีร์อาร์ถนยะ (คู่มือปฏิบัติสำหรับผู้สละบ้านเรือนและสมบัติส่วนตัวออกบวชเป็นฤาษี) คัมภีร์อุปนิษัท (เป็นตำราข้อแนะนำว่าด้วยลัทธิปริมาตมันและหลักโมกษะ) คัมภีร์พราหมณะ (เป็นคู่มือของพราหมณ์ผู้ประกอบพิธีกรรมทางศาสนาพราหมณ์) คัมภีร์เวททางคศาสตร์ (เป็นสูตรความรู้เกี่ยวกับองค์แห่งเวท) เพื่อเป็นส่วนประกอบหรืออธิบายคัมภีร์พระเวท ถึงแม้ว่าภายหลังจากที่ประเทศอินเดีย ตกอยู่ใต้อำนาจจากการปกครองของอังกฤษเป็นต้นมา พราหมณ์ก็ยังคงความสำคัญในฐานะที่เป็นผู้รักษาพระเวท สืบทอดและธำรงรักษาศาสนาพราหมณ์ (ฮินดู) รวมทั้งประกอบพิธีกรรมทางศาสนา จึงอาจกล่าวได้ว่าพราหมณ์เป็นบุคคลที่มีความสำคัญทางสังคมวัฒนธรรมในสังคมอินเดียตั้งแต่โบราณมาจนทุกวันนี้